



УДК 37(477.87)19

ВИХОВНІ ОРІЄНТИРИ ПЕРШИХ УКРАЇНОМОВНИХ ЦЕРКОВНИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ЗАКАРПАТТЯ

Розлуцька Г.М., к. пед. н.,
доцент кафедри педагогіки та психології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У статті розглянуто виховні орієнтири, відображені на сторінках перших українськомовних церковних видань Закарпаття. На шпальтах церковної преси австрійського періоду було сформовано образ типового освіченого українця, здатного забезпечити процвітання народу та поєднати особистий розвиток із реалізацією духовних цінностей, визнанням правових, моральних та соціальних норм. Рідна мова розглядалась як основний засіб для національної самоідентифікації закарпатських українців.

Ключові слова: виховні орієнтири, українське духовенство, рідна мова, національна самосвідомість, Закарпаття.

В статье рассмотрены воспитательные ориентиры, отобразенные на страницах первых церковных изданий Закарпаття. Церковные периодические издания австрийского периода сформировали образ образованного украинца с твердым характером, способного обеспечить процветание народа и объединить личное развитие с реализацией духовных ценностей, признанием правовых, моральных и социальных норм. Родной язык рассматривается как главное средство национальной самоидентификации закарпатских украинцев.

Ключевые слова: воспитательные ориентиры, украинское духовенство, родной язык, национальное самосознание, Закарпатье.

Rozlutska G.M. THE EDUCATIONAL MARCERS OF THE FIRST UKRAINIAN-LANGUAGE CHURCH PUBLICATIONS OF TRANSCARPATIA

The article deals with educational guidelines presented in the pages of the first Ukrainian Transcarpathia church publications. The church press of Austrian period formed the image of the typical educated Ukrainian who can ensure the prosperity of the people and combine personal development with the implementation of spiritual values, the recognition of the legal, moral and social norms. Mother tongue was seen as a major tool for national self-identification Ukrainian Transcarpathia.

Key words: educational goals, Ukrainian clergy, the native language, national identity, Transcarpathia.

Постановка проблеми. Сучасний етап формування громадянського суспільства в Україні вимагає докорінної перебудови національної системи виховання. Актуалізується питання впливу церкви на створення основних орієнтирів у формуванні громадянина, патріота, інтелектуально розвиненої, духовно та морально зрілої особистості, готової протистояти асоціальним впливам, творити себе і оточуючий світ. Церква як соціальна структура визначає духовні пошуки особистості й формує ціннісний фундамент суспільства. За даними Української асоціації видавців періодичної преси, сьогодні найвпливовішими засобами масової комунікації є видання різних релігійних конфесій, які користуються найвищим рівнем довіри – у 70% населення. Використання потенціалу церкви допоможе вдосконалити національне виховання, а звернення до історичних джерел педагогічної думки дасть змогу виявити регіонально-культурні особливості виховних орієнтирів церковних видань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив релігії на виховання в історії

української педагогіки досліджували І. Андрухів, А. Вихрущ, О. Вишневський, Л. Генник, Н. Ігнатенко, О. Костюк, Г. Котломанітова, О. Сухомлинська. Проблеми впливу періодичних видань на процес виховання розкрито в роботах Т. Бабіч, Г. Лемко, А. Федорович. Цінними є наукові студії в галузі історії закарпатської церкви Ю. Данильця, С. Папа, А. Пекаря, В. Фенича. Безпосередньо пов'язані з вивченням ролі періодики у формуванні регіонального ідеалу виховання публікації З. Ваколі, В. Габора, В. Керецмана, М. Кухти, В. Лісового, І. Сенька.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі змісту перших українськомовних церковних видань Закарпаття. Відповідно, передбачається розкрити виховний зміст шпальт церковної періодики та виокремити в ньому регіональні орієнтири формування тогочасного українця.

Вклад основного матеріалу дослідження. Історичний досвід засвідчує, що на перехідних етапах розвитку суспільства відбувається зміна світогляду, перегляд системи цінностей, загострюється увага до



проблем виховання. Політичні трансформації зумовили зміни виховних орієнтирів українців Закарпаття (Угорської Русі), які на поч. XIX ст. перебували у складі Австрійської імперії. Тогочасний прискорений розвиток промисловості сприяв формуванню національної інтелектуально-духовної еліти буржуазії та зростанню її культурного рівня. Важливо, що 80% громадян імперії становили угорці, чехи, хорвати, поляки, румуни, словенці і русини (українці), які не мали національних автономій, і тільки 20% – австрійці. У 1840-х рр. посилювались національні рухи народів імперії, головною метою яких стало визнання національної мови та надання культурно-політичної автономії. У 1846 р. економічно-політична криза в Австрії спричинила зубожіння населення, загострення міжетнічних та міжконфесійних протиріч та прагнення народів до культурно-політичної автономії.

Суспільно-політичні процеси загострили боротьбу та широкий народний рух за відродження української культури, збереження рідної мови та розвиток національної школи. Ініціативу взяло на себе українське духовенство. Перша спроба заснувати власну періодику пов'язана з постаттю видатного філолога, історика, літератора та освітнього діяча М. Лучкая. «Золотий період» закарпатської культури надихнув М. Лучкая на заснування літературного фонду та ініціював видання періодичного органу греко-католицького духовенства. У 1840 р. священик А. Попович зробив спробу врозпочати друк періодичного видання для публікації проповідей мовою, якою говорить народ. У 1848 р. О. Духнович порушив питання про періодичну пресу й організацію друкарні для її видання. Реалізувати ці спроби вдалось із дозволу Австрійського імператора Франца Йосифа I на використання кирилиці руської мови та видання з галичанами газети «Вісник для русинів Австрійської держави» (1850 р.) [8, с. 415 – 416].

Революційні рухи «весни народів» спричинили декларацію рівності вірян усіх конфесій. На підставі закону Л. Кошута румунам і сербам православного віросповідання вдалось здобути церковну автономію та забезпечити розвиток національної культури. Проте закарпатські українці після скасування Руського Дискриту (1860 р.) опинились під подвійним гнітом національно-державної дискримінації – з боку угорської місцевої та австрійської державної влад і утисків греко-католицької церкви.

Значним явищем національного-культурного відродження закарпатських українців визнано об'єднання греко-католицького

духовенства під керівництвом А. Добрянського, О. Духновича, І. Раковського, які увійшли в історію під назвою «будителів». Із сер. XIX ст. важливу роль у піднесенні національної самосвідомості закарпатських українців починають відігравати церковні періодичні видання української орієнтації, зокрема, вихід «Церковної газети» (Будин, 1856 – 1958 рр., редактор – І. Раковський). Поява цього часопису започаткувала «руську мову» (українську) в періодиці Ужгорода [2, с. 9]. Фінансування газети здійснювала спілка греко-католицького духовенства «Общество святого Стефана». Тиражувала видання друкарня Пештського університету, яка мала державний дозвіл на друк масової продукції.

Пізнавальний характер часопису розкривається рубрикацією матеріалів: «Бібліографія», «Біографія достопам'ятних лиц», «Грамоти», «Жизнеописанія святіх и полезнія сведенія о них», «Кореспонденція», «Литература», «Лічние», «Народнія заведенія», «Некрологи», «Нравственние рассказы», «Патрологія», «Поученія святіх отцев», «Проповіді», «Разніе известія», «Разніе статьи», «Стихи». Рубрикація не була постійною і змінювалась у кожному виданні «Церковної газети».

Програма формування цілісної картини про християнський світ реалізовувалась за допомогою матеріалів усіх рубрик. Над створенням цієї преси працювало багато талановитих людей: О. Гомічков, О. Духнович, І. Сільвай, А. Дешко, на сторінках висвітлювались праці М. Лучкая та

В. Довговича, які були патріотами свого народу. Творці газети знайомили читачів із особливостями історії та культурного розвитку Австрії, Венгрії, Італії, Англії, Пруссії, Богемії, репрезентували релігійність життя безпосередніх сусідів – галичан. Популярністю користувались статті про освітньо-культурні заходи львівських, тернопільських, станіславських релігійних товариств. Привертають увагу публікації, у яких проводиться порівняння життя українців в Угорській Русі та Галичині [4].

На сторінках кожного номеру газети віддзеркалювався зразок морально-релігійного, освіченого, визнаного теологічною і світської владою громадянина. Життєопис місцевої еліти, релігійних діячів, історичних постатей, членів імператорської сім'ї використовувалась для створення прикладу наслідування – від дитячих років до дорослого життя (виховання у дитинстві, навчання, соціальна зрілість та героїка). Стрижень їх чеснот складав патріотизм, що доповнювався «терпінням», «служінням», «самопожертвою», «старанністю», «скром-



ністю» тощо. Важливими були приклади патріотизму місцевого духовенства, бо вони близькі до почуттів вірян і через релігійну спільність спонукали до шанування рідного краю, церкви, культури.

Любов до вітчизни відкидає ненависть і неприязнь до інших народів. Етнічна та релігійна розрізненість тогочасного закарпатського суспільства висували перед видавцями непросто завдання – формувати толерантні відносини. Тому читач мав змогу ознайомитись із особливостями побуту, звичаїв, традицій тих народів, які його оточували: словаків, угорців, німців, євреїв, волохів тощо. Міжконфесійний діалог здійснювався дописувачами рубрики «Разные известия». У «Церковній газеті» № 35, 36, 37 та 43 за 185 р. обговорюється випадок у Богемії щодо лікаря (єврея Вейта Левити), який задля можливості дати синові освіту має відійти від традицій батьківської віри. Редактори видання переконують, що конструктивне вирішення проблеми забезпечить звернення до представників духовної влади, морально-етичні засади яких стануть запорукою взаєморозуміння [1].

Усвідомлюючи важливість освіти в розвитку закарпатських українців редакторський колектив використовував можливості «Церковної газети» популяризації рідної мови, літератури. На духовенство покладалась місія транслятора наукових знань. Проповіді, церковні повчання, бесіди та настанови проповідника мали засвідчувати рівень освіченості пастиря. З цією метою духовенство було залучено до студювання творчості європейських письменників, зокрема, представників сусідніх народів. Для поглиблення уявлень про походження українців-закарпатців, їх культурно-історичний розвиток рекомендовано науково-історичні дослідження місцевих духовних діячів – М. Лучкая, О. Михалича, С. Мустьяновича. З чисельних публікацій вирізняється стаття «Литература», у якій автор висловлює сподівання, що освічені закарпатці стануть запорукою зростання добробуту не тільки краю, а й держави [5].

Критиці з боку угорської влади та змідяризованого духовенства піддавалась мова «Церковної газети». Намагаючись видавати газету мовою місцевого населення, але не оперуючи виробленою граматиною української мови, авторський колектив видання піддавався переслідуванню з боку угорської влади та критиці змідяризованої частини духовенства за використання мови російської. Напади опонентів посилювались через публікації на сторінках «Церковної газети» передруків релігійного характеру з російських видань, зокрема:

«Воскресного чтения» (Київ), «Християнського чтения» (Санкт-Петербург) [9, с. 66].

Зовнішній тиск на І. Раковського змусив його прийняти рішення про зміну назви та мови газети. Так, у липні 1858 р. у Будині побачив світ «Цеконный Вѣстник для русинов Австрийской державы». У першому номері редактор І. Раковський роз'яснював, що вимушено мовою періодичного видання буде мова місцевого населення. Однак праця видалась короткотерміновою – вийшло всього 9 номерів.

Проведений нами аналіз змісту «Церковного вісника» вказує, що змістові лінії «Церковної газети» збереглися. У деяких статтях знаходимо продовження дискусій навколо тематики, започаткованої у «Церковній газеті». Так, правова освіта народу і його виховання, повага до законів, відповідальність за їх дотримання започатковані у № 12 «Церковної газети» за 1857 р., у статті «О главнейшихъ пунктаахъ нового закона о бракъ выданного для австрийскихъ жителей католического исповѣданія» та продовжені у «О препатоствоваіахъ бракосочетанія, опредѣланныхъ новейшимъ закономъ» у № 3 «Церковного вісника» за 1857 р. [6; 7].

Варто зазначити, що у змісті частіше зустрічаються ідеї слав'янофільства, які викликали обурення як світської, так і церковної влади, що у поєднанні з мовним хаосом через три місяці знизило число передплатників із 390 до 250 осіб, а в першому півріччі 1857 р. – до 210 передплатників. У зв'язку з матеріальними труднощами, у 1858 р. газета стала виходити тільки раз на десять днів. Розповсюджувалась в основному на Закарпатті, про що свідчать дописи до неї з Середнього, Верхніх Верецьких, Зарічева, Івановець, Пилипця та інших сіл. Часопис проіснував два роки, протягом яких вийшло всього 106 номерів, 848 сторінок.

Оправдання І. Раковського у відстоюванні права закарпатських русинів (українців) як послідовників східної церкви посилювали нагнітання ситуації. Прагнучи позбутися російського впливу на закарпатське суспільство, уряд почав переслідувати видання, і газета витримала тільки 9 номерів. За наказом місцевої влади, через мову і шрифт видання закрили. У листі до

Я. Головацького І. Раковський скаржився на упереджене ставлення чиновників і невміння відрізнити російську мову від церковної. Так перший закарпатський професійний журналіст І. Раковський залишився без роботи. Переїхавши у село Іза на Хустщині, він продовжував співпрацювати з віденськими, львівськими, російськими та угорськими періодичними виданнями [9, с. 66].



Як свідчать дослідження одного із перших дослідників закарпатських видань І. Гарайди, визначну роль у створенні української преси ХІХ ст. відіграла постать І. Раковського, який разом з О. Духновичем та

А. Добрянським доклав надлюдських зусиль, щоб розбудити національну самосвідомість закарпатських українців. Однак, помилкова орієнтація на російську мову у «Церковной газете» а згодом у «Церковному віснику» відштовхнула від них закарпатських авторів. Тому І. Раковський, майже не маючи послідовників, змушений був давати свої напрацювання у друк зарубіжним виданням [9].

Несприятливі суспільно-політичні, економічні умови, переслідування прогресивних церковних діячів, протидія проявам народної культури, дискримінація українців, етнічна та релігійна розрізненість закарпатського суспільства призупинили видавництво україномовної періодики. І тільки згуртування духовенства в освітньо-літературні об'єднання дало можливість подальшого перезапуску виданню україномовної церковної періодики.

Висновки з проведеного дослідження. Виходячи з вищесказаного, можна підсумувати, що перші україномовні церковні періодичні видання «Церковна газета» та «Церковний вісник» створили передумови популяризації українського націоналізму на Закарпатті. Праці закарпатського духовенства О. Гомічкова, О. Духновича, І. Сільвая, А. Дешка, В. Довговича, М. Лучкая під талановитим редагуванням І. Раковського викристалізували орієнтири виховання українців в умовах денаціоналізації. З метою трансляції виховних ідей прогресивне духовенство використовувало періодику як один із важливих механізмів впливу на широку аудиторію. На сторінках перших україномовних церковних видань формувалася образ типового освіченого пастиря, громадянина-патріота, здатного забезпечити процвітання власного народу та поєднати особистий розвиток із реалізацію духовних

цінностей, визнанням правових, моральних та соціальних норм. Рідна мова використовувалася як засіб національної самоідентифікації. Матеріали українознавчого спрямування розширювали світогляд читачів, формували національне світосприйняття та пробуджували національну свідомість.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів використання ресурсів церковної преси у вихованні українців. Перспективними вважаємо напрями досліджень, пов'язані із з'ясуванням еволюції виховного ідеалу, віддзеркаленого на сторінках органів друку об'єднань духовенства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богемія [Текст] // Церковная газета. – Буди́н, 1857. – № 43 (31 октября). – С. 352 – 354.
2. Габор В. Українські часописи Ужгорода (1867 – 1944 рр.): історико-бібліографічне дослідження [Текст] / В. Габор. – Львів: Львівська обласна книжкова друкарня, 2003. – 564 с.
3. Животко А. Мовна боротьба в пресі Карпатської України [Текст] // Дзвони. – 1939. – Ч. 4. – С. 162 – 169, Ч. 5 – 6. – С. 193 – 201.
4. Журнальная бесіда [Текст] // Церковная газета. – Буди́н, 1857. – № 37 (19 сентября-1 октября). – С. 293 – 295.
5. Литература [Текст] // Церковная газета. – Буди́н, 1857. – № 15 (18 апреля). – С. 118 – 120.
6. О главнейших пунктахъ нового закона о бракъ выданного для австрійскіхъ жителей католического исповѣданія [Текст] // Церковная газета. – Буди́н, 1857. – № 12 (2 марта). – С. 103 – 108.
7. О препатгоствованіахъ бракосочетанія, опредѣланыхъ новейшимъ закономъ [Текст] // Церковний вісник. – Буди́н, 1857. – №3-4 12 (22 августа). – С. 25 – 28.
8. Пап С. Газети на Закарпатті [Текст]: Історія Закарпаття. Т. 3 / С. Пап. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. – 648 с.
9. Сенько І. Земля з іменем: Краєзнавчі студії [Текст]. – Ужгород: Патент, 1998, – 160 с.
10. Гарайда І. Vöör György. A Magyarországi ruszin idősakai sajtó a XIX században. Kolozsvár, 1943. (Періодичнь часописи русиновъ Угорщини въ ХІХ .) // Зоря – Hajnal. – 1943. – Ч. 1 – 4 – С. 585 – 588.